

Матіїв М.Д.

ОРОНІМ ГОРА У ФОЛЬКЛОРІ БОЙКІВ

Етнічні групи як складові української нації консервативні у плані збереження давніх традицій, культури, мови та фольклору. Одна з них - це бойки, територія проживання яких охоплює південну гірську частину Львівської області (Сколівський, Турківський, південна смуга Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і більша частина Старосамбірського районів), північно-західну частину Івано-Франківської області (за винятком північної частини Долинський і крім південно-західної частини Рожнятівський райони), центральну гірську частину Закарпатської області (північна смуга Міжгірського і Великоберезнянського та весь Воловецький райони) (1, с. 83). За межами України бойки живуть на території Польщі (південно-східна частина Коростянського воєводства, частина західних Бещадів, північна смуга від цього гірського масиву між р. Ославою на заході та р. Стрважем на півночі (2, с. 83). В основному етнографічна Бойківщина обмежується гірським регіоном.

У свідомості мешканців згаданої території відображено навколишнє географічне середовище, яке реалізується у фольклорі. Наша картотека нараховує понад 800 коломийок, чи співанок, як їх по-іншому називають бойки. Фольклор записаний автором у селах Центральної Бойківщини. Серед зібраного фактажу в близько 10-и його відсотках вживається оронім *гора*.

Аналіз матеріалу показує, що поселенці Бойківщини з особливою любов'ю оспівують гірський край за різних умов. Пор., напр.: гори були притулком, де панував деякий спокій і більш-менш добробут:

*Заспіваю про край рідний,
Про рідні Карпати,
Та бо мені у Карпатах
Мило щебетати.*

*Ой вийду на на вас, гори, -
Коли в полонині
Так весело на серденьку,
Як малій дитині.*

гори створювали певні труднощі життя (неврожайність, бідність ґрунтів, важкодоступність і т. ін.:

*Ой Карпати, зелененькі!
На врожаї бідні,
Ой прикуте до вас серце,
Бо ви мені рідні.*

*Ой Карпати, мої милі!
Від вас горя знала,
Бо все життя, як альпеніст,
Висоти долала.*

*Ой я в горах тяжко жила,
Тяжко працювала,
Та любов до них не згасла-
Ще більше палала.*

Любов ліричного героя поширюється і за межі рідних гір:

*Зійшло сонце із-за гори,
Та й на полонину,
Освітило, обігріло
Цілу Україну.*

Однак гори не завжди в центрі уваги співця: конкурує *полонина* «пасма високогірних безлісних вершин (рідше однієї вершини), що одночасно є пасовиськом»:

*Ой не шуми, луже, дуже,
Зелений Бескиде. -
Відповіла полонинка,
Що за тя не піде.*

Зближення полонини з Бескидом можливе за умови, якщо останній асоціювати з лугом. Тим-то і можна поріднити зеленого Бескида із завітчаною полониною. У поетичній свідомості ліричного героя неживі предмети оспівуються як живі: одухотворені реалії здатні думати, розмовляти, переживати, кохати. «Людина в незначних подробицях навколишнього світу бачить прояви особистого життя і волі», - справедливо зауважує англійський етнограф Е. Тойлор (3, с. 129).

У коломийках *гора* поєднується із поняттями, які мають такі значення:

відчуженість:

Віддалась мене, моя мамко,

*За високі гори,
Та щоби я не верталась
До твоєї комори.*

вигоду:

*Ой далась мене, моя мамко,
За гори, за гори,
Не на щось ся не дивила,
Лиш на сиві воли.*

розлуку:

*Ой чи я ти не казала,
Чи не говорила:
Сиди дома, не йди в гори,
Бим ся не журила.*

надію:

*Чи я тобі не казала,
Легене, легене:
Покинь гори та долини
Та прийди до мене.*

голод:

*Ой на горі, на високі
Косарики косять,
Вже й сонце у полудні -
Їсти не приносять.*

трагедію:

*Ой на горі жито, жито,
Там жовніра вбито,
Червоною китайчиною
Личенько покрито.*

*Йди, йди, сиріточко,
На високу гору,
Ой там твоя матінка
Спочиває в гробу.*

безтурботність:

*Ой у горах сніги впали -
Бойко ся не журит;
П'є горілку, любить дівку
Аж ся порох курит.*

(перший сніг у горах викликає тривогу, оскільки селяни ще не закінчили осінні роботи й не готові до зими).

безлюдність:

*Заспіваю я на горі -
Та то самий собі,
Заспіваю на долині -
Та то білявчині.*

нешасливе подружнє життя:

*Через гору високою,
Через Татарівку,
Веде дідо бородатий
Молодийку дівку.*

щастя:

*Подивлюся туди-сюди -
Не видно нікого,
В гори сині подивлюся -
Маю миленького.*

кохання:

*Ой ти, горо, та ти, горо,
Вийду на тя скоро,
А як на тя, горо, вийду -
З миленьким ся здиблю.*

веселість:

*Ой піду я межи гори,
Межи тії бойки;
Там музика дрібно грає,
Скачут полегойки.*

Серед циклу бойківських емігрантських пісень спостерігаємо тугу співця за рідним краєм:

*Ой ви, гори, та ви, гори,
Ви мої Карпати!
Не прийдеся більше, гори,
Мені вас топтати.*

Порівняльною конструкцією у коломийці про самотність є безліса гора, що є символом самотності, вона, як і дівчина, тужить:

*Сумна гора без явора
Та без зеленого,
Сумна моя голівонька
Та без миленького.*

Варіантом до терміна *гора* виступає *верх* (*вирьх*) «вершина гори взагалі», що за структурою є простим й об'єднується у дві словотвірні групи: безафіксну і суфіксальну. Пор.:

*Летів голуб понад вирьх,
Летів пташок понад вершок,
Птаха я просила:
А я стою в ямці;
Скажи мому миленькому,
Не цілуйте мене хлопці,
Що я йому простила.
Бо я скажу мамці.*

Для уникнення повторів один варіант слова замінюється іншим:

*Ой у вирьхах сніги впали,
Гори побіліли.
Чомусь наші, товаришу,
Дівки помарніли.*

Спостерігається часте вживання демінутивної лексики. Слушно зауважує С.Я. Єрмоленко, що характерною ознакою народнопісенного словника є велика кількість лексем із суфіксами емоційної оцінки (4, с. 53):

*Коли б мене молодийку
Груди не боліли,
Від мого би голосочку
Всі гориньки дзвеніли.*

Цікаво, що більшість співанок йде від імені жінок. Цю особливість можна пояснити тим, що історично жінка завжди чекала чоловіка, зайнятого в пошуках їжі або на війнах. Її хвилювання, очікування, туга, радість та інші емоції відобразилися в усній творчості.

Додатковий збір фольклору дасть можливість не тільки детальніше проаналізувати вживання тих чи інших понять у народній творчості, але й стане у пригоді дослідникам для вивчення ментальності, формування свідомості та психології людинності.

Література

1. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження.- К.: Наук. думка, 1983.- С. 28.
2. Лесів М. Українські говірки у Польщі.- Варшава: Український архів, 1997. - С. 83.
3. Тойлор Э. Первобытная культура / Пер. с англ. Д.А. Коропчевского.- М.: Изд.-во полит. литературы, 1989.- С. 129.
4. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова.- К.: Наук. думка, 1987.- С. 53.